

Z.Y.SHANASIROVA

MAKTABGACHA TA'LIMDA TABIAT BILAN TANISHTIRISH

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

SHANASIROVA ZAHRO YULDASHOVNA

**MAKTABGACHA TAILIMDA
TABIAT BILAN TANISHTIRISH**

O'quv qollama

60110200 - Maktabgacha ta'lim

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI**

**«BOOK TRADE 2022»
TOSHKENT – 2022**

UO.K: 377.632.20

KBK: 78.5ya40

KIRISH

Z.Y.Shanasirova

Maktabgacha ta'limda tabiat bilan tanishtirish. O'quv qollanma.
– Toshkent. «BOOK TRADE 2022», 2022. – 120 b.

Mazkur o'quv qollanma oliy ta'lim muassasalarida **60110200** –
“Maktabga-cha ta'lim” bakalavriat ta'lim yo'nalishi bo'yicha bo'lajak
tariyachilar uchun mo'ljallangan bo'lib, “maktabgacha ta'limda tabiat
bilan tanishtirish” fani bo'yicha foydalanishga tavsiya etiladi.

Tuzuvchi:

Z.Y.Shanasirova – ChDPU “Maktabgacha ta'lim metodikasi”
kafedrasi o'qituvchisi

Tagirizchilar:

T.L. Xurvalieva – ChDPU “Maktabgacha ta'lim fakulteti”,
“Maktabgacha ta'lim metodikasi” kafedrasi (DSc), professori

D.A.Abdurahimova – O'zbekiston Respublikasi Quroli Kuchlar
Akademiyasi “Gumanitar fanlar” kafedrasi p.f.d. (DSc), professori

Darslik O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligining 2022-yil 19-iyuldagi 233-sonli buyrug'i bilan chop qilishga
tavsiya etilgan hamda **O'quv adabiyotini nashr guvohnomasi**ga
muvofiq O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan
lisensiya berilgan nashriyotlarda nashr etishga ruxsat berilgan.

ISBN 978-9943-8774-2-9

Tabiatning jamiyat ma'naviy hayotida tugan o'rni katta. “Buyuk
kelajak – xalqning yuksak ma'naviyatidir. Fugarolarimizni yuksak
ma'naviyatli fazilatlar bilan tarbiyalash, yoshlarni boy madaniy merosga
hurmat, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash zarur”.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasi hukumati va shaxsan Prezidenti
yosh avlod va fugarolarda o'z ona zaminiga muhabbat, tabiatga hurmat
tuyg'usini tarbiyalashga katta e'tibor qaratmoqda.

“Ilk qadam” Davlat dasturida bolalarda tabiatga muhabbat, go'zallik
tuyg'usini rivojlantirish zarurligi haqida so'z boradi. Va bu ta'limning
tarkibiy qismlaridan biridir. Dastur bolalarni tabiat bilan tanishtirish
bo'yicha pedagoglar ishining mazmunini beradi, tabiatda bolalarning
bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishning asosiy yo'nalishlarini
belgilaydi. Agar bolalar birinchi navbatda o'z ona yurtining tabiati bilan
tanishsalar, bu talablarni qondirish mumkin, chunki bolaning bilimni
shakllantirish tashqi dunyo bilan bevosita mulqot jarayonida amalga
oshiriladi. Tabiat, atrofdagi odamlar va narsalarning go'zalligini his
qilish bolada alohida hissiy va ruhiy holatlarni yaratadi, hayotga
bevosita qiziqishni ko'rsatadi, qiziquvchanlikni, fikrlashni, xotirani va
hokozolarni kuchaytiradi.

Tabiat – bu butun olam bo'lib, unda organik (tirik) va noorganik
(jonsiz) dunyo mavjud. Insoniyat azaldan tabiatni qadrlab, unda nafaqat
uning boquvchisini, balki donishmand tariyachi va murabbiyini ham
ko'radi.

Tabiatning odamlar hayotidagi ahamiyati juda katta va rang-barangdir.
Shakllar, ranglar va tovushlarning go'zalligi va uyg'unligini idrok etish,
tabiatda sodir bo'ladigan hodisalarni kuzatish quvonch hissini uyg'otadi
va katta zavq bag'ishlaydi.

Badiiy qadriyatlar yaratishda tabiat katta rol o'ynaydi. Tabiat kuchli
bilim manbaidir. Tabiat bilan mulqot qilish, uning sirklarini bilish
insonni olibanob qiladi, uni yanada sezgir qiladi. Yurtimiz tabiatini
qanehalik ko'p o'rgansak, uni shunchalik seva boshlaymiz.

Tabiat insonning moddiy va madaniy ne'matlari manbai va qudratli
bilim manbaidir. Uning murakkab organizmlarining mukammal ishini
o'rganish texnologiya, ixtiro va kashfiyotlar, qurilmalar yaratish uchun
kattik hisoblanadi. Hatto Vinchidan oldin Leonardo ham samolyot

qurishda qushlarning parvozi tamoyildan foydalanishga harakat qilgan.

Tabiatni bilish, uning ob'ektlar va hodisalar o'rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarga kirib borish tafakkur va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish qobiliyatini rivojlantiradi. Tabiatning tabiiy ahamiyatini o'rtiqcha baholab bo'lmaydi.

Ko'pgina buyuk mutafakkirlar va pedagoglar bolaning hayotining birinchi yillarida rivojlanishi ko'p jihatdan tabiiy muhitga bog'liqligini yozganlar. Tabiatni muhofaza qilishning sababi ko'p jihatdan har bir insonning ongi, o'z ona yurti taqdiri uchun fuqarolik mas'uliyatiga bog'liq.

tabiat va bu, o'z navbatida, odamlarni tarbiyalashga e'tiborni kuchaytirishni, ehtiyotkor bo'lishni talab qiladimaktabgacha yoshdan boshlab tabiatga munosabat - kelajakdagi shaxsning asoslarini shakllantirish davri.

Tirik va jonsiz tabiatga ehtiyotkorlik va g'amxo'rlik bilan munosabatta bo'lishni tarbiyalash, agar bolalar ular haqida kamida boshlang'ich bilimga ega bo'lsa, o'simliklarni etishtirish, hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, tabiatni kuzatish, uning go'zalligini ko'rishning oddiy usullarini o'zlashtirganda mumkin.

Shu asosda bolalarda tabiatga, ona yurtga mehr-muhabbat shakllanadi.

Bolalikdan olingan tabiatni qanday bo'lsa, shunday ko'rish va tinglash qobiliyati bolalarda unga chuqur qiziqish uyg'otadi, bilimni kengaytiradi, xarakter va qiziqishlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish hissiy tajribaga asoslangan holda, ularning ongida atrofdagi dunyo haqida real bilimlarni tarbiyalash vositasidir.

Bolalar bog'chasida bolalar tabiat bilan, yilning turli vaqtlarida sodir bo'layotgan o'zgarishlar bilan tanishadilar. O'zlashtirilgan bilimlar asosida qiziquvchanlik, kuzatish, mantiqiy fikrlash, barcha tirik mavjudotlarga estetik munosabatta bo'lish kabi fazilatlari shakllanadi.

Tabiat ma'naviy boyitishning bitmas-tuganmas manbasidir. Ularni yam-yashil o'tloqlar, yorqin gullar, qushlar, soylar va boshqalar o'ziga tortadi. Tabiatning cheksiz rang-barang olami bolalarda katta qiziqish, qiziqish uyg'otadi, ularni o'yunga, mehnatga, badiiy faoliyatga undaydi. Biroq, bolalar o'zlari tabiat bilan mulqot qilganda hamma narsani to'g'ri angalay olmaydilar, o'simliklar va hayvonlarga to'g'ri munosabat har doim ham shakllanmaydi. Bolani tabiat olami bilan tanishtirish,

realistik g'oyalarni shakllantirish - uning ob'ektlari va hodisalari to'g'risida bilim, ona tabiatining go'zalligini ko'rish qobiliyatini, unga muhabbat, ehtiyotkorlik va g'amxo'rlik bilan munosabatta bo'lish - maktabgacha ta'lim muassasasining eng muhim vazifalari. muassasa.

Maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishning ajralmas sharti amaliy harakatlarni bir vaqtning o'zida o'zlashtirishdir. Masalan, dalada, o'tloqda qanday o'simliklar borligi haqida bilim berishning o'zi etarli emas; bolalarni farqlashga, ularning xarakterli xususiyatlariga ko'ra eng keng tarqalganini tan olishga o'rgatish kerak.

Tabiat bilan mulqot qilish, uning sir-asrorlarini bilish insonni olibanob qiladi, uni yanada sezgir qiladi. Biz Vatanimiz tabiatini qanchalik ko'p o'rganasak, shunchalik sevimimiz boshlanadi.

Inson atom ichidagi energiyani kashf etdi va koinotni zabt etishga kirishdi. Bu tabiat kuchlarini o'zlashtirish va ulardan odamlar manfaati uchun foydalanish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning ahamiyati.

Tug'ilgan tabiatning ta'siri birinchi aniq bilimlarning manbai va ko'pincha umr bo'yi esda qoladigan quvonchli tajribalardir. Bolalar har doim va hamma joyda u yoki bu shaklda tabiat bilan aloqa qilishadi.

Gullar va mevalarning rangi, shakli va hidi, qushlarning sayrashi, o'tlarning shirlashi va boshqa ko'p narsalar bolalarga tabiatni his qilish imkonini beradi va bolalarning estetik hissiyotlarini rivojlantirish, hissiy tarbiya uchun boy material bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ularni yashil o'tloqlar, yorqin gullar, qushlar, daryolar va boshqalar o'ziga jalb qiladi. Bolalarning tabiat haqidagi bilimlarining etishmasligi ko'pincha turli xil xurofot va xurofotlarning shakllanishiga olib keladi. Ko'pincha noto'g'ri tushunchalar bolalarning hayvonlarga nisbatan yomon munosabatta bo'lishiga, ularning tipritikanlarni, foydali hasharotlarni va hokazolarni yo'q qilishiga sabab bo'ladi. Bu nafaqat tabiatga zarar etkazadi, balki bolalar ruhiyatiga ham salbiy ta'sir qiladi va ularni qotib qoldiradi. Yangi, to'g'ri tushunchalarni shakllantirishdan ko'ra, mavjud noto'g'ri tushunchalarni tuzatish ancha qiyin. Shuning uchun bolalar maktabgacha yoshda tabiat haqida muhim ma'lumotlarni olishlari juda muhimdir.

Bolalarning tabiat hodisalarini to'g'ri ko'rsatishi uchun ularning

tabiatni idrok etish jarayonini yo'naltirish kerak. Bolalarni tabiatga yaqinlashtirmasdan va uni bolalar bog'chasining tarbiyaviy ishlarida keng qo'llamasdan turib, maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama - aqliy, estetik, axloqiy va jismoniy rivojlanishi muammolarini hal qilish mumkin emas.

I BOB MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHITIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA TABIAT HAQIDA TUSHUNCHA.

1.1-§. Tabiat bilan tanishtirish metodikasining fan sifatida shakllanishi, maqsadi va vazifalari

O'simliklar dunyosi, hayvonot olami yosh qalbnig to'g'ri o'sib shakllanishida, tabiatda bo'ladigan voqeahodisalarning sirasorini o'rganib voyaga yetishida katta manba bo'lib xizmat qiladi. Tabiatdagi narsalar ikki qismdan: jonsiz va jonli tabiatdan iboratdir. Jonsiz tabiatga yer, quyosh, yulduzlar, suv, havo, toshlar, tuproq, jonli tabiatga esa o'simliklar, hayvonlar, mikroorganizmlar, odamlar kiradi. Jonsiz tabiat deyarligiga sabab ular oziqlanmaydi, o'smaydi, ko'paymaydi, rivojlanmaydi.

Masalan, toshni olsak, unga suv ham, havo ham kerak emas.

Jonli tabiatga kiruvchilar esa oziqlanadilar, nafas oladilar, o'sadilar va ko'payadilar. Jonli tabiat vakillari o'simlik, havo, suv, yorug'lik, issiqlik va ozuqa bo'lmasa yashay olmaydi.

Jonli tabiatdagi barcha mavjudotlardan eng qudratlisi insondir. Inson fikrlaydi, mehnat qiladi, turli kashfiyotlar ixtiro qiladi. Tabiat insonni ma'naviy boyitishning bintastuganmas manbaidir.

Tabiat bilan inson o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashda ekologik ta'limtarbiyaning roli nihoyatda katta. Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida amalga oshiriladigan uzluksiz ekologik ta'lim va tarbiya insonning tabiatiga, qolaversa, o'ziga nisbatan yangi munosabatlarning shakllanishini taqozo etadi. Bu o'z navbatida barkamol insonning shakllanishida poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin. Tabiatga nisbatan muhabbat uyg'otish ona Vatanga, uning tabiat yodgorliklari, tarixiy obidalari, xalqimizning an'analariiga hurmat ruhida tarbiyalashga, yuksak ma'naviyatli shaxsning shakllanishiga olib keladi.

Biosfera yerda hayot paydo bo'lgandan boshlab, uzoq tarixiy davrlar davomida rivojlanib kelmogda. Yerning tirik organizmlar va biogen cho'kindi tog' jinslari tarqalgan qismini rus olimi akademik V.I.Vernadskiy *biosfera* (yunoncha — «bios» — hayot, «sfera» — shar) deb nomlagan. Biosfera sayyoramizning «hayot qobig'i» hisoblanib, tirik organizmlarning o'zaro chambarchas aloqa, munosabatlardan ibo-